

РЕЦЕНЗІЯ ОФІЦІЙНОГО РЕЦЕНЗЕНТА

кандидата економічних наук, доцента, доцента кафедри публічного управління та адміністрування Сумського національного аграрного університету

ЛУКАШ СВІТЛАНИ МИКОЛАЇВНИ

на дисертаційну роботу аспіранта кафедри обліку і оподаткування

Ню Лічена (Niu Lichen) на тему «**Управління розвитком сімейних фермерських господарств в умовах трансформації економіки**» (англ. «**Management of the development of family farms in the context of economic transformation**»), поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 - управління та адміністрування за спеціальністю 073 - «Менеджмент»

1. Актуальність теми дисертації.

Після міжнародної фінансової кризи світова економіка вступила в новий етап глибоких перетворень. На тлі глобального проникнення транскордонної інтеграції, прискорених інновацій та пріоритетного розвитку, аграрна складова економіка Китаю досягла значного прогресу. Висока інноваційність аграрного виробництва прискорить проникнення та інтеграцію пов'язаних з ним галузей, сформує нові моделі та нові форми бізнесу, сприятиме оптимізації структурної побудови економіки окремої країни та світу.

Сімейні фермерські господарства виступають найбільш близькою до засобів фізичного існування людей комерційною формою господарювання, є важливою рушійною силою економічного зростання. В останні роки, завдяки швидкій популяризації мобільного інтернету, доступу до великих масивів даних та інших нових технологій, фермерство досягло бурхливого розвитку. У даній дисертаційній роботі розглянуто особливості управління розвитком сімейних фермерських господарств в умовах трансформації економіки на прикладі Китаю. Вище зазначене вказує на високий ступінь актуальності та своєчасності вибору теми наукового дослідження Ню Лічена.

2. Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Наукові дослідження дисертаційної роботи виконувалися відповідно до тематичного плану науково-дослідних робіт Сумського національного аграрного університету (Україна) в рамках теми «Теоретичні, методологічні та практичні аспекти трансформації формування та аудиту обліково-звітної компоненти управління підприємств (установ, організацій) в транспарентних умовах інноваційної економіки» (номер держреєстрації 0122U001378), у межах якої, автором досліджено характер розвитку сімейних фермерських господарств та сучасний стан їх фінансування, запропоновано методичний підхід до аналізу факторів, що впливають на вибір каналів реалізації сільськогосподарської продукції в середовищі «Інтернет+».

3. Наукова новизна одержаних результатів.

У дисертації висвітлено мету дослідження, яка полягає у вдосконаленні теоретико-методологічних основ та розробці практичних рекомендацій з управління розвитком сімейних фермерських господарств в умовах трансформації економіки. В роботі поставлено та реалізовано відповідні завдання. Завдання корелюють з ознаками наукової новизни, відповідно, шляхи вирішення зазначених завдань, обрані автором, є оригінальними.

Дисертант обґрунтував результати, які містять елементи наукової новизни. До найбільш вагомих здобутків, можна віднести такі наукові положення:

— за допомогою окремо сформованої платформи, запропоновано до запровадження механізм інтернет-краудфандингу для фермерських господарств, який складається з окремих етапів: створення спеціалізованої платформи, ініціювання і презентація проекту, підбір зацікавлених інвесторів, освоєння інвестицій, визначення фінансового результату та сприятиме розширенню каналів збуту, вирішенню труднощів фінансування відповідних виробників сільськогосподарської продукції;

удосконалено:

— сутність визначення поняття «сімейне фермерське господарство», яке, на відміну від існуючих трактувань, означає основну виробничу одиницю, членів сім'ї – як основну робочу силу, сільськогосподарський дохід – як основне джерело, використовує власні або набуті землі для відповідних масштабів спеціалізованого, товарного, соціально спрямованого сільськогосподарського виробництва;

— багаторівневу систему управління розвитком сімейних ферм в Китаї, що дозволило, з врахуванням світового досвіду, імплементувавши інформатизацію в якості вагової її компоненти, визначити особливості функціонування даної складової сільськогосподарського виробництва на перспективу: державне регулювання, отримання соціальних послуг, обіг сільськогосподарських угідь, освіта фермерів, пошук джерел фінансування, побудова власного бренду;

— систему підготовки сімейних фермерів через запровадження режиму навчання «подвійний учитель», що поєднує в собі онлайн-навчання з офлайн-консультуванням та сприяє оптимізації зворотного зв'язку, підвищенню навчального ефекту, фахової компетенції як фермерів, так і викладацького складу через поєднання теорії з практикою у навчальному процесі та виробництві;

— стратегію формування землекористування фермерських господарств, реалізація якої сприятиме: стандартизації процедури передачі землі відповідно до діючого законодавства, посиленню публічності політики та правил передачі земель у сільській місцевості, створенню та вдосконаленню системи фінансового обслуговування сільськогосподарських земель; посиленню інформаційної служби

посередницьких організацій, підвищенню конкуренції при запровадженні ринкового механізму обігу земель;

— методичний підхід проведення аналізу факторів, що впливають на вибір каналів збуту сільськогосподарської продукції в середовищі «Інтернет+» з використанням моделі логістичної регресії сформованої на підставі фактичних даних отриманих шляхом анкетування;

— набула подальшого розвитку організаційно-практична компонента збуту сільськогосподарської продукції сімейними фермерськими господарствами на основі функціонування «WeChat group» в умовах інтернет продажу.

4. Практичне значення отриманих результатів дослідження полягає в розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо ефективного ведення сімейних фермерських господарств в умовах трансформації економіки. Поєднуючи теорію з практикою та застосовуючи стратегію цієї роботи на практиці для каналів продажу сільськогосподарської продукції, була створена онлайн-група закупівель, яка допомагає сімейним фермам продавати сільськогосподарську продукцію та збільшувати їхні доходи. Підписано груповий план купівлі WeChat і угоду з сімейною фермою "Нонгл". Цей проект був схвалений бізнес-асоціацією WeChat міста Сінсян, провінція Хенань, номер заявки на проект: 4120200215, і був затверджений 01.01.2020 р.

З січня 2022 року по теперішній час за системою навчання «Подвійний вчитель» було проведено п'ять тренінгів для фермерів із 82 підсесіями, на яких навчаються понад 2300 нових професійних фермерів. Здобувач брав участь у розробці та навчанні системи навчання «подвійного вчителя», сприяючи підвищенню всебічної якості сімейних фермерів.

Одночасно результати досліджень можуть бути використанні при проведенні фундаментальних та прикладних досліджень щодо управління розвитком сімейних фермерських господарств в умовах трансформації економіки.

5. Головні результати, отримані особисто автором.

В дисертації зроблена вдала спроба нового вирішення наукового завдання: обґрунтування теоретичних, методичних та практичних положень щодо проблематики управління розвитком сімейних фермерських господарств Китаю в умовах трансформації економіки. Вірогідність отриманих результатів ґрунтується на теоретичній розробці автором досліджуваної проблеми, критичному узагальненні наукових праць вітчизняних, зарубіжних вчених та спеціальної літератури з питань управління розвитком сімейних фермерських господарств. Дисертантом залучена достатня кількість інформаційних джерел, наукових праць, матеріалів нормативно-правового, статистичного та аналітичного характеру. Дисертація характеризується чітким дотриманням логічно-структурної схеми дослідження, відповідністю наукових результатів та винесених на захист положень наукової новизни поставленим меті та конкретизованим завданням дослідження. Отримані автором результати є обґрунтованими, базуються на

поглибленому вивченні та узагальненні значного обсягу наукових джерел та коректному застосуванні сучасних методів дослідження. Зміст дисертації відповідає її темі. Вказане є свідченням достатнього рівня обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків та рекомендацій.

Дисертаційна робота Ню Лічена складається зі вступу, основного змісту, що включає 3 розділи, висновків, списку використаних літературних джерел та додатків. Основний зміст роботи викладено на 153 сторінках основного тексту, включаючи 31 таблицю, 56 рисунків та 8 додатків.

У вступі наведено загальну характеристику дисертаційної роботи, обґрунтовано вихідні положення дослідження (мета, завдання, об'єкт та предмет, методи дослідження), зазначено зв'язок дослідження з науковими програмами, планами, темами, визначається особистий внесок здобувача в дослідження, апробація результатів, подані публікації за темою роботи, структура і обсяг.

У першому розділі «Теоретико-методологічні основи управління розвитком сімейних ферм», на підставі опрацьованих вітчизняних та закордонних літературних джерел, чинної законодавчо-нормативної бази автором сформульовано сутність визначення поняття «сімейне фермерське господарство», визначено окремі характеристики, переваги розвитку та функціонування сімейних фермерських господарств в окремих районах Китаю. У якості прикладу виокремлено очолювану урядом модель сімейної ферми Шанхай Сонгцзян, ринкової моделі сімейної ферми Чжецзян Нінбо та моделі сімейної ферми Аньхой Лангсі, яка підтримується урядом. Визначено, що перевагами управління розвитком провідних сімейних ферм у даних регіонах є: висока комплексна якість фермерів, лідерство в управлінні або на ринку, ідеальні соціальні послуги, якісно врегульована передача землі та сімейні фермери, які зосереджуються на функціонуванні ринку готової продукції та побудові власного бренду.

У другому розділі «Організаційно-економічні засади управління розвитком сімейних ферм» на основі закордонного досвіду, узагальнення та аналізу результатів опитування, опрацювання офіційних статистичних даних, визначено перелік заходів щодо інформатизації сімейних фермерських господарств: із залученням державних та органів місцевого самоврядування налагодити єдину систему інформаційних стандартів, створити повноцінну систему інформаційного супроводження кожної сімейної ферми, прискорити застосування інформаційних технологій у фінансово-господарській діяльності, пришвидшити формування фахових команд спеціалістів щодо запровадження сучасних управлінських інформаційних систем.

Ідентифіковано стратегію формування землекористування фермерських господарств, реалізація якої сприятиме стандартизації процедури передачі землі відповідно до чинного законодавства, посиленню публічності політики та правил передачі земель у сільській місцевості, створенню та вдосконаленню системи фінансового обслуговування сільськогосподарських земель, посиленню інформаційної служби посередницьких організацій,

підвищенню конкуренції при запровадженні ринкового механізму обігу земель.

Вдосконалено багаторівневу систему управління розвитком сімейних ферм в Китаї, що дозволило, запровадивши інформатизацію в якості вагової її компоненти, визначити особливості функціонування даної складової сільськогосподарського виробництва на перспективу: державне регулювання, отримання соціальних послуг, обіг сільськогосподарських угідь, освіта фермерів, пошук джерел фінансування, побудова власного бренду.

У третьому розділі «Інструменти системи управління сімейною фермою» обґрунтовано, що імплементація системи підготовки сімейних фермерів через запровадження режиму навчання «подвійний учитель», яка поєднує в собі онлайн-навчання з офлайн-консультуванням, сприятиме оптимізації зворотного зв'язку, підвищенню навчального ефекту, фахової компетенції як фермерів, так і викладацького складу через поєднання теорії з практикою у навчальному процесі та виробництві.

Вдосконалено методичний підхід проведення аналізу факторів, що впливають на вибір каналів збуту сільськогосподарської продукції в середовищі «Інтернет+» з використанням моделі логістичної регресії, сформованої на підставі фактичних даних отриманих шляхом анкетування.

Автором оцінено поточну ситуацію з каналами збуту продукції серед сімейних ферм провінції Хенань, зібрано та проаналізовано дані за допомогою вимірювального програмного забезпечення SPSS 22.0, оцінки логістичної моделі та перевірки гіпотез. Визначено, що сертифікація, бренд і форма бізнесу сімейних ферм мають очевидний вплив на канали їх збуту. Згідно зі статистичними даними, серед каналів збуту сільськогосподарської продукції сімейних ферм провінції Хенань традиційний канал спотової торгівлі все ще є основним. Серед усіх восьми напрямів реалізації Інтернет-канал складає 9,40%, займаючи сьоме місце.

За допомогою окремо сформованої платформи запропоновано до впровадження механізм інтернет-краудфандингу для фермерських господарств, який складається з окремих етапів: створення спеціалізованої платформи, ініціювання і презентація проєкту, підбір зацікавлених інвесторів, освоєння інвестицій, визначення фінансового результату, що сприятиме розширенню каналів збуту, вирішенню труднощів фінансування відповідних виробників сільськогосподарської продукції.

Був проведений аналіз звіту перевірки на плагіат на наявність текстових запозичень (програма Strike plagiarism). Рецензенти дійшли висновку, що дисертаційна робота Ню Лічена (Niu Lichen) на тему «Управління розвитком сімейних фермерських господарств в умовах трансформації економіки» (англ. «Management of the development of family farms in the context of economic transformation») є результатом самостійних досліджень здобувача і не містить елементів плагіату та запозичень згідно постанови КМУ від 12.01.2022 № 44 п. 9. Використані ідеї, результати і тексти інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

6. Кількість наукових публікацій.

Основні результати дослідження опубліковано у 16 наукових працях, в тому числі: 5 статтях у фахових наукових виданнях України, з них 5 включено до міжнародних наукометричних баз даних; 1 окремому розділі у міжнародній колективній монографії; 2 статтях в періодичних виданнях інших країн, що входять до науково-метричної бази даних Scopus, Web of Science (у тому числі 1 стаття у виданні, віднесеному до третього квартилю (Q3), за класифікацією SCImago Journal i Country Rank); 1 статті опублікованій в наукових періодичних виданнях інших країн ОЕСР; 7 тезах у матеріалах наукових конференцій. Загальний обсяг публікацій – 8,83 друк. арк., з котрих 7,15 друк. арк. належить особисто автору. Наукові праці, що відображають основні положення дисертаційного дослідження:

1. Niu Lichen, Oleksandr Nazarenko, Junmin Chen and Zetao Hu (2021). Innovation and selection of family farms' marketing channels in Henan Province under the "Internet+" environment. *Innovative Marketing*, 17 (4), 132-145. doi:10.21511/im.17(4).2021.12 (Scopus & Web of Science).

2. Stoyanets, Nataliya, Hu, Zetao, Chen, Junmin and Niu, Lichen (2020), "Managing sustainability development of the agricultural sphere based on the entropy weight TOPSIS model", *International Journal of Technology Management & Sustainable Development*, 19:3, pp. 263–278, [Online] available at: <https://www.ingentaconnect.com/contentone/intellect/tmsd/2020/00000019/00000003/art00002>, doi: https://doi.org/10.1386/tmsd_00026_1 (Scopus & Web of Science).

3. Lichen Niu, Nazarenko O., Zetao Hu, Yanjun Fu. Research on Crowdfunding Strategies of Family Farms in China. *Proceedings of the 37th International Business Information Management Association (IBIMA)*, May 30-31, 2021, Córdoba, Spain, p 9353-9359, [Online] available at: <https://cutt.ly/1IikaA7> (Журнал зарубіжних країн - членів ЄС або ОЕСР).

4. Niu Lichen. Organizational and economic aspects of land use in agriculture of china. *Agrosvit*. 2019. No. 11. P. 65–73. DOI: 10.32702/2306-6792.2019.11.65

5. Niu Lichen, Research on economic component of dynamic mechanism of the formation of a family farm in china, *Ekonomika ta derzhava*, 2020, vol. 2, pp. 131–136. DOI: 10.32702/2306-6806.2020.2.131

6. Niu, Lichen, Hu, Zetao, Modern approaches to the assessment of ways of development of family farms in the henan province of the people's republic of china. *Efektivna ekonomika*, 2020. vol. 9 .DOI: 10.32702/2307-2105-2020.9.150.

7. Niu Lichen. Management aspects of the research of the relationship of scale and efficiency of family farms in Henan province. *Internauka*, Issue12 (56) / 2021 <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2021-12>

8. Nazarenko O., Niu Lichen. Current status and prospects of the development of the information component of family farm management in China, *Investytsiyi: praktyka ta dosvid*, 2022. vol. 17-18, pp. 40–45. DOI: 10.32702/2306-6814.2022.17.49.

9. Niu Lichen, Analysis on necessity and feasibility management of agricultural products brand building in family farms. *Modern Aspects Of Science, 22- th volume of the international collective monograph*. 2022. PP.89-102

Наукові праці, які підтверджують апробацію матеріалів дисертації:

10. Niu Lichen. Scientific and practical aspects of the influence of property right on economic indicators of agricultural land use in China. "Practical Problems and Prospects of Accounting, Analysis and Control Development in Social-Oriented Enterprise Management System": Proceedings II - Ukrainian Conference on Science and Practice. Part 2 (Poltava, 23 April 2019). – Poltava, 2019. P. 323-326

11. Niu Lichen. Research and analysis on China's land transfer policy innovation. Materials of the 3rd International Scientific and Practical Conference "21st Century Management: Globalization Challenges": collection of scientific papers / edited by I.A. Markina. - Poltava: LLC "Simon", 2019. P. 139-141.

12. Niu Lichen. Comparative analysis of the transfer of agricultural land between China and the United States. Materials of the scientific and practical conference of teachers, graduate students and students of the Sumy National University (April 17-20, 2019). – Sumy, 2019. P. 365.

13. Niu Lichen, Nazarenko O.V. The concept and connotation of family farm in China. Entrepreneurship in the agricultural sphere: global challenges and effective management: Materials of the 1st International Scientific and Practical Conference (February 12-13, 2020), Zaporizhzhia: ZNU, 2020. Part 2. P. 31

14. Niu Lichen. Foreign experience and reference of family farm financial support. National and global trends in the development of accounting, taxation and control: Materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference dedicated to the 60th anniversary of the Department of Accounting and Taxation of the Ukrainian State Academy of Sciences, May 21, 2020, Odessa State Agrarian University. 2020. P. 237-239.

15. Niu Lichen, Li Zongxi. Production efficiency and risk analysis based on family farm. The XI International Science Conference «Implementation of modern science in practice», November 29 – December 01, 2021, San Francisco, USA. P. 253-256.

16. Zetao Hu, Niu Lichen. Possible ways to improve the Service ability of village cadres. Modern management: trends, problems and prospects of development: VII International Scientific and Practical Conference of young scientists and students: theses of reports, Dnipro, April 14, 2021 [Electronic resource]. Dnipro: University named after Alfred Nobel, 2021. PP. 184-186.

7. Зауваження і побажання до змісту.

При загальній позитивній оцінці, викладених у рецензуємій дисертації наукових положень, висновків та рекомендацій, слід відзначити певні дискусійні положення та зауваження, що полягають у наступному:

1. Для підвищення якості аналізу передового світового досвіду, формуванні стратегії та рекомендації заходів щодо вдосконалення управління сімейними фермерськими господарствами в Китаї, автору у дисертаційній роботі доцільно було б більш широко застосувати засоби візуалізації (таблиці,

малюнки, діаграми тощо).

2. Автор застосовує досвід інших країн для дослідження економічної складової розвитку сімейних фермерських господарств у Китаї. У більшості розвинених країн світу діє приватна (колективна) форма власності на землі сільськогосподарського призначення. Враховуючи національні умови Китаю, слід зазначити, що сільськогосподарські угіддя переважно належать державі. Обґрунтованою виглядає пропозиція дисертанту щодо проведення дещо глибшого дослідження економіко-організаційної компоненти права власності, права користування та права оренди землі в Китаї при формуванні відповідної політики землекористування сімейними фермерськими господарствами.

3. У Китаї ринкова конкуренція серед виробників сільськогосподарської продукції є досить жорсткою, відповідно, економічний ефект наявності власного бренду стає все більш актуальним. Здобувачу доцільно було б акцентувати увагу на формуванні стратегії брендування власної продукції сімейними фермерськими господарствами.

4. У підпункті 3.3 автор вказує на необхідність застосування інноваційних каналів продажів з використанням середовища «Інтернет +», використовуючи групи купівлі «WeChat group» як один із способів збільшення загального обсягу продажів сільськогосподарської продукції китайськими сімейними фермерами, та визначає проблеми, які супроводжують даний процес, при цьому не достатньо деталізуючи шляхи їх вирішення.

5. Дисертант визначає Інтернет-інфраструктуру як необхідну основу для інноваційних каналів збуту продукції сімейними фермерськими господарствами Китаю, що також слід зазначити в запропонованій багаторівневій системі управління їх розвитком.

6. Здобувачем запропоновано до запровадження механізм інтернет-краудфандингу для фермерських господарств, сформована організаційно-практична компонента збуту сільськогосподарської продукції на основі функціонування «WeChat group» для інтернет продажів. Автору слід було б провести більш ґрунтовне дослідження щодо поєднання механізму інтернет-краудфандингу та функціонування «WeChat group» в умовах середовища «Інтернет +».

8. Відповідність дисертації спеціальності та профілю ради:

Дисертаційна робота **Ню Лічена (Niu Lichen)** на тему «Управління розвитком сімейних фермерських господарств в умовах трансформації економіки» (англ. «Management of the development of family farms in the context of economic transformation»), яка подана до захисту у спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» за спеціальністю 073 «Менеджмент» за своїми актуальністю, науково-теоретичним рівнем, основними результатами обґрунтованості, основними положеннями і результатами опублікованими у фахових виданнях, новизна постановки та практичним значенням відповідає вимогам наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження вимог до оформлення дисертації» та Постанові Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44 «Про затвердження Порядку

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ № 341 від 21.03.2022. Зміст дисертації відповідає паспорту спеціальності.

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри публічного управління та
адміністрування Сумського
національного аграрного університету

 Світлана ЛУКАШ

